

N:o 5.

Ank. till Riksd. kansli den 5 februari 1906, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion angående lagstadgad stängningstid för handelsbutiker.

Lagutskottet har till förberedande behandling fått mottaga en inom Andra Kammaren af herrar *J. J. Byström* och *K. G. Karlsson* i Göteborg väckt motion, n:o 10, af följande lydelse:

»För något mer än trettio år tillbaka gjordes i Stockholm och Göteborg och väl äfven på en del andra ställen allvarliga försök att på frivillighetens väg upprätta en bestämd stängningstid för handelsbodas. Ehuru något vanns därmed, ha dessa försök dock icke ledt till önskade resultat.

För en tio à tolf år sedan började man mera bestämdt uttala sig för att på laglig väg söka få hithörande förhållanden ordnade. Och frågan om lagstadgad stängningstid för butiker blef mera aktuell inom handelskåren, efter det grosshandlaren Viktor Ramstedt vid Sveriges Allmänna Handelsförenings årsmöte i Stockholm 1900 fört fram och inledt ämnet: »Är det önskvärdt att söka införa lagstadgad tid för stängning af salubodar på söckendagar?» hvarvid han enligt nämnda förenings »Månadsskrift» framhöll, att »orsaken, hvarför han bragt denna fråga på tal, vore den, att i Tyskland en lag utkommit om salubodars stängningstid, hvilken vore föga känd i Sverige, men förtjänade att beaktas».

Butikstängningsfrågan måste ock anses vara af ganska stor betydelse bland annat därför, att den direkt berör en stor del af vårt folk.

Så funnos år 1904 31,358 handlande och 37,343 handelsbiträden eller tillsammans 68,701 personer, af hvilka flertalet tillhör minuthandeln.

De, som i första hand beröras af stängningsfrågan, äro handelsbiträdena. Nuvarande förhållanden göra, att de tvingas till en i många fall alldeles oskäligt lång arbetstid. Detta framgår tydligt bland annat af de diskussioner, som i detta ärende förts vid Sveriges Allmänna Handelsförenings årskonferenser 1900 och 1903. Och af de undersökningar, som Fredrika Bremer-Förbundet härom året verkställde »rörande kvinnliga kontors- och butiksbiträdens ställning i Stockholm», finner man, att en del af dem, som enquêten gällde, hade 14 à 16 timmars arbetstid per dygn och stundom ännu längre.

Därtill kommer, att många af dessa hafva sin sysselsättning i affärer, där äfven ett omfattande söndagsarbete utföres. De hafva sålunda ej blott en oskäligt lång arbetstid under veckans sex arbetsdagar, utan de måste ock använda en stor del af hvilodagen på ungefär samma sätt.

Att handelsarbetaren måste känna sig högeligen missnöjd med denna tingens ordning är gifvet, och han frågar sig med skäl, hvarför han skall hållas kvar vid arbetets id, under det att t. ex. industriarbetaren för flere timmar sedan begifvit sig till sitt hem.

Men ej blott biträdena, utan äfven handlandena själfva hafva i allmänhet samma önskan med hänsyn till en lagstadgad butikstängningstid.

Den mindre handlanden, som ofta själf för sina böcker, behöfver vanligen annan tid än den, då boden är öppen, för detta bokföringsarbete. Nu måste ofta natten därför tillgripas. Likaledes får han knappast någon timme af dagen ledig för sin familj. Och de flesta hafva väl både hustru och barn, som kunna hafva rätt att få äga maken och fadern hemma någon stund af dagen.

Man kan nu säga, att om han är egen handlande, får han ju slå igen butiken när han vill. Detta är dock lättare sagdt än gjordt. Vanligen kan han ej göra det, förrän grannen gör det, ty den fria konkurrensen tvingar honom att hålla öppet. Men en öfverenskommelse handlandena emellan kunde ju upprättas? Ja, detta har försökts och ibland slagit rätt väl ut, men oftast alldeles misslyckats. Man vill därför hafva saken ordnad på lagstiftningens väg.

År 1900 lät Sveriges Allmänna Handelsförenings förvaltningsutskott göra en utredning af huru åsikterna voro i denna fråga bland handlandena i landets olika delar. Därvid visade det sig, att de flesta voro för åstadkommandet af lagstadgad butikstängningstid. I det cirkulär,

som nyssnämnda förvaltningsutskott utsände till herrar ombud för Sveriges Allmänna Handelsförening, hette det bland annat:

»Under de senaste två årtiondena har man i flere af Europas länder dryftat frågan, om och i hvilken mån genom lagstiftningen kan och bör sättas en gräns för arbetstiden, hvilken den stegrade konkurrensen har tendens att alltjämt öka. För handelsn målsmän har detta spörsmål tagit formen af kraf på vidtgående inskränkning genom lag i handeln i bod å sön- och helgdagar samt på lagstadgad stängningstid under söcknedagar för handelsbodas. I Tyska riket hafva i båda ämnena lagar stiftats.

Såsom grund för nödvändigheten af sådan lagstiftning har anförts, att minuthandlarne och deras biträden, i likhet med andra människor, vore i behof af hvila såväl under söndagar som söcknedagar efter slutad arbetstid. Under den gällande fria konkurrensen funnes emellertid inom de flesta samhällen alltid en eller annan handlande, som icke frivilligt kunde förmås att hålla sin bod stängd under sön- och helgdagar samt att under öfriga dagar stänga vid sådan tid, att tillräcklig hvilotid under aftonen blefve öfrig. Därigenom tvingades också de andra handlandena inom samma gren att hålla öppet i samma utsträckning, hvarigenom ett allmänt otillfredsställande tillstånd blefve följden.

Svenska strafflagen innehåller som bekant förbud mot öppenhandlande af kramlåda å sabbatstid, hvarmed förstås tiden mellan klockan sex om morgonen och klockan nio om aftonen. Detta förbud har för några år sedan äfven utsträckts till tobakshandel. Handeln med matvaror är däremot, bortsedt från gudstjänsttimmarne, fri. Med denna handel har mångenstädes också förenats handel med andra varor, dock med iakttagande däraf, att handelsboden icke må hafva beskaffenhet af kramlåda.

Angående stängningstid å söcknedagar af salubodas finnas i Sverige inga lagbestämmelser.

Vid Sveriges Allmänna Handelsförenings årsmöte i Stockholm den 8 augusti 1900 bragtes på tal såväl frågan om söndagshandeln i vissa salubodas som spörsmålet om lagstadgad stängningstid för salubodas å söcknedagar, och beslöt föreningen att öfverlämna båda dessa frågor till förvaltningsutskottet för vidtagande af de åtgärder, som däraf kunde påkallas.»

Men utom de skäl, som framgå af det redan sagda, finnas naturligtvis flera andra, och bland dem är ett, som må kallas hälsoskäl.

Den långa arbetstid, som många hafva, medför stundom öfveranstängning, synnerligast som en del hafva en särdeles enerverande

sysselsättning. Luften i vissa handelsbodas blifver också oftast mycket osund genom den mängd olika varor, som där måste sammanföras och finnas. För somliga varors skull måste temperaturen hållas låg. Därtill kommer draget från det ofta förekommande gåendet i dörrarne. Att så oskäligt lång tid af dygnet, såsom nu i allmänhet är fallet, stå i sådan luft och temperatur kan ej vara hälsosamt och måste till och med strida mot andan i kungl. förordningen om utvidgad näringsfrihet § 17 mom. 2, där det heter, att vederbörande »skall jämväl vid sina biträdens eller arbetares behandling och sysselsättning fästa behörigt afseende å deras hälsa». Näringsidkaren själf behöfver sättas i stånd att kunna sköta sig som sig bör. I Tyskland har detta ansetts som ett särskildt starkt skäl för de reformer, som vidtagits. Det framhålles där, särskildt hvad de kvinnliga biträdena angår, att »yrket på många sätt inverkar menligt på handelsbiträdenas hälsa», såsom till exempel att »det ihållande ståendet förorsakar underlifslidande», att »maskinskrifningen angriper nerverna» o. s. v.

Vidare finnes något, som kallas utbildningsskäl. Den blifvande handlanden eller grosshandlanden får i många fall börja som springgosse, så snart han lämnat skolan, som han måste kanske af ekonomiska skäl sluta alltför tidigt. Han får under dessa pojkkår ej mycken tid för teoretisk utbildning. Så blir han biträde, och då gäller det att stå ännu ihärdigare på sin plats i boden. Den nuvarande långa arbetstiden gör, att han ej får eller kan som sig borde deltaga i för honom nyttiga kurser i t. ex. räkning, skönskrift, bokhålleri, stenografi och dylikt eller gå i aftonskolan eller bevista bildande föreläsningar. I en liten skrift: »Arbetstiden och handelsvärlden», säger också ett handelsbiträde följande ord:

»Affärerna öppnas vanligen kl. 8 f. m., till och med förr i vissa stadsdelar. Arbetet fortgår så hela dagen med afbrott vid måltiderna, men måltidsrasten blir sällan på bestämd tid och oftast knapp och otillräcklig. Framåt kl. 8 aftager arbetet för dagen. De efterföljande timmarna har man tid att se alla dessa skaror af fria och lyckliga människor passera förbi butikfönstret, och reflektionen blir då ovillkorligen: 'Hvarför kunna ej handelsbiträdena också få en rimlig arbetstid och tillfälle att skaffa sig någon gedignare kunskap och förströelse?'»

Det ligger en samhällelig fara däri, att ett stort antal samhällsmedlemmar genom ett arbete, som sträcker sig öfver mera än halfva dygnet, både utslites i förtid och hindras att förskaffa sig den andliga och intellektuella utbildning, som en i sann mening mänsklig tillvaro

kräfver. Människan skall ju, såsom någon sagt, ha tillfälle att tänka och lära och icke blott att arbeta och äta.

Men de finnas naturligtvis, som göra invändningar mot att tiden för bodarnas öppethållande något begränsas genom lag. En af dessa invändningar är, att allmänheten skulle få svårt att finna sig i de nya förhållanden, som skulle uppstå. Detta förefaller dock vara en ganska onödig farhåga. Allmänheten har ju utan knot vant sig vid bestämda tider inom statens inrättningar, såsom posten, telegrafen, pastorsexpeditioner m. fl., och inom t. ex. bankrörelsens område har man bestämda tider. På de platser, där handlande själfva varit i stånd att öfverenskomma om bestämd stängningstid och sinsemellan upprätthålla denna, ha inga vidare klagomål häröfver försports från allmänheten, som tvärtom tyckes inse rättvisan i att äfven handelsarbetaren får sluta sitt arbete i åtminstone någorlunda rätt tid på aftonen.

I en väl affattad skrift med rubrik: »Göteborgs Minuthandelsförenings uttalanden i den nu alltmera framträngande frågan om lagstadgad stängningstid för handelsbutiker» framhålles också bland annat:

»Hvad allmänheten beträffar skulle denna med säkerhet understödja förslaget på det sätt, att den gjorde sina inköp före den bestämda stängningstiden.

Till och med apotekarne stänga ju numera kl. 9; och sådana brådskande fall, som kräfva en nattvakt där, kunna näppeligen tänkas i fråga om hvad som köpes i speceri-, kortvaru- och cigarrbutiker».

Visserligen kan man göra den invändningen, att om bodarne stängas t. ex. kl. 8 på kvällen, hvilket tyckes vara den allmänna meningen, skulle arbetare, åtminstone en del bland dem, svårligen hinna, sedan de slutat arbetet för dagen, köpa i boden det de behöfva hafva med sig till hemmet. Nu är det emellertid så, att på många platser hinner arbetaren säkerligen göra detta före kl. 8 e. m., och där en eller annan ej skulle hafva fördel af en dylik bestämmelse, måste man komma ihåg, att ibland kräfver det allmännas väl någon uppoffring af enskildas intressen.

Emellertid är det väl så bland den största delen af arbetare, åtminstone vid de större verksamhetscentra, att arbetarne själfva i regeln ej göra uppköp i handelsboden, utan det får hustrun eller barnen göra. I själfva verket blir detta för dem mera en penningfråga än en tidsfråga. Har man blott penningar, nog blir det någon råd med att skaffa från boden det man behöfver.

I de utförliga uttalanden, som den här ofvan citerade Göteborgs Minuthandlareförening gjort, hafva Karlstads handelsförening, »Ett möte

med detaljhandlandena i Malmö med omnejd» m. fl. m. fl. instämt. Och till den ene af motionärerna har en skrifvelse ingått från Göteborgs månadskarlars gemensamma förening, däri bland annat yttras rörande införandet af lagstadgad butikstängningstid följande: »under starkt betonande af behovet af en sådan reform anslöt sig mötet lifligt till det från Göteborgs minuthandelsförening framkomna förslaget om lagstadgad stängningstid».

Äfven säges, att förhållandena äro så olika på olika platser i vårt land. Någon bestämd lag rörande bodstängningstiden kan därför ej gärna ifrågakomma. Det är dock ett faktum, att från landets olika delar framhålla handlandena själfva nödvändigheten af en lag i detta afseende. Detta framgår tydligt af de svar, hvilka inkommo på frågor, som Sveriges Allmänna Handelsförenings förvaltningsutskott år 1900 ställde till nämnda förenings ombud i landets olika delar. Detta visas äfven af den diskussion, som fördes vi Sveriges Allmänna Handelsförenings årsmöte i Stockholm 1903 rörande »Tiden för stängning af försäljningsbodas».

Stockholms specerihandlareförening lät senare utsända förfrågan om huru handlandena å åtskilliga platser ställde sig till spörsmålet om lagstadgad stängningstid för handelsbodas. Till i början af år 1905 hade svar ingått från 20 köpmansföreningar, och hafva dessa med undantag af tre anslutit sig till det af nämnda förening gjorda uttalandet om lagstadgad bodstängningstid. Dessutom hafva å särskilda listor uttalande för lagstadgad stängningstid gjorts af följande antal köpmän å här nämnda platser, nämligen i Arboga 22 köpmän, i Enköping 49, i Gäfve 159, i Grängesberg 9, i Jönköping 43, i Karlskrona 128, i Karlstad 47, i Kalmar 36, i Karlshamn 17, i Kopparberg med närmaste omnejd 21, i Köping 30, i Mariestad 12, i Norrköping 271, i Strömstad 17, i Söderhamn 33, i Sundsvall 63, i Sollefteå 1, i Trelleborg 20, i Uppsala 28 och i Stockholm 1,271 köpmän.

Svårigheterna vid fastställandet af en bestämd tid ligga emellertid ej så mycket i olika förhållanden på olika platser, utan fast hellre i olika förhållanden på samma plats eller rättare sagdt på olika art af affärer inom en och samma kommun. Så måste mjölkmagasinet öppnas tidigare på morgonen än andra affärer, och cigarrboden anser mången böra vara öppen till sent på kvällen, ehuru man kan sätta i fråga, huruvida icke de, som begagna sig af tobak, skulle kunna förse sig med behöfligt kvantum före kl. 8 e. m. Manufakturhandeln däremot börjar ej så tidigt på morgonen och skulle kunna i olikhet med flera andra affärer sluta till och med kl. 6 e. m. Cheferna för ett par af Stock-

holms största manufakturaffärer hafva ock uttalat sig för möjligheten och lämpligheten af att stängningstiden blefve kl. 6 e. m.

Det var ock med hänsyn till de olika affärernas olika behof angående tiden för bodarnas öppethållande, som ett af både handlande och handelsbiträden besökt större möte i Stockholm antog, ehuru ej alldeles enigt, följande resolution, som, på samma gång den yrkar på bestämd eller lagstadgad butikstängningstid, genom att gå med på en bestämmelse om bodens öppethållande under högst sexton timmars tid pr hvardag, också visar, huru förhållandena äro för en del handlande eller biträden. Denna resolution lyder:

»Mötet anser, att minuthandeln med varor af alla slag, med undantag af dem, hvilkas försäljning är underkastad särskild lagstiftning, bör regleras genom sådana lagbestämmelser, att

1:o) butik eller salubod må hållas öppen endast under tiden emellan kl. 6 f. m. och kl. 8 e. m., dock med rätt för kommunala myndigheter (stadsfullmäktige i stad och kommunalstämma eller kommunalfullmäktige å landet) att medgifva ytterligare utsträckning utöfver denna tid med högst 1 timme på morgonen och 1 timme på aftonen;

2:o) varuförsäljning utomhus tillåtes endast under de tider, då butik eller salubod får hållas öppen.»

Möten på flera andra ställen ha uttalat sig om tiden, under hvilken handelsbod skulle vara stängd. Flertalet synes vara af den meningen, att den bör blifva från kl. 8 e. m. till kl. 6 f. m. Hvad då först beträffar stängningen på aftonen, som säkerligen är den viktigaste punkten i detta förslag, anse, såsom redan nämnts och såsom framgår af siffrorna längre fram angående omröstningen om bodstängningstiden i vårt södra grannlands hufvudstad, cigarrhandlarne, att de måste få rätt att hålla boden öppen till senare på kvällen. Om så är fallet, kan ju undantag göras för dem, men i alla händelser böra de ej såsom nu hafva obegränsad tid. En del af dessa bodar ha genom att hållas öppna till långt fram på natten fått ett dåligt rykte om sig, något som redbara bodinnehafvare stundom fått lida af.

Här må ock framhållas önskvärdheten af att cigarrer och varor, som äro förfärdigade af tobak, ej må få säljas t. ex. på söndagen under den tid, då bodarne för denna handel äro stängda, och i hvilken specialfråga Riksdagen skrifvit till Kungl. Maj:t, liksom naturligtvis samma princip bör vara gällande alla tider, då handelsbod är eller blir stängd enligt de af lagen gifna föreskrifterna.

Hvad vidare beträffar tiden, intill hvilken butik skulle vara stängd på morgonen, göra sig något olika kraf gällande. Mjölkmagasinen och därmed jämförliga affärer behöfva öppnas tidigare än flertalet andra affärer, som icke behöfva öppnas förrän vid åttatiden, åtminstone i städerna eller på de folkrikare platserna.

Angående butikstängningsfrågans läge i en del andra länder må följande framhållas.

I flere af de Australiska staterna finnes lagstadgad stängningstid för såväl handelsbodas som för en del fabriker.

I staten Victoria t. ex. antogs »Factories and Shops Act 1896».

I Sydaustralien antogs »Early Closing Act 1900».

I staten Queensland antogs »The Factories and Shops Act 1900».

Hvad särskildt angår staten Victoria, har den citerade lagen blifvit betydligt ändrad och utvidgad genom parlamentets antagande den 6 oktober 1905 af »The Act to consolidate the Law relating to the Supervision and Regulation of Factories Workrooms and Shops and for other purposes».

I några af de nordamerikanska staterna har man ock insett, att endast lagstiftning kan hindra en hänsynslös konkurrens att till ytterlighet utnyttja den lefvande arbetskraften.

I England finnes sedan 1886 en lag (Shop Hours Regulation Act), afsedd att skydda biträden under 18 år från att i förtid utslitas genom en onaturligt lång arbetstid. Denna lag är emellertid af dem, den berör, allmänt förklarad otillräcklig.

Rätt snart inlämnades också i parlamentet ett nytt lagförslag, hvilket dock förkastades, oaktadt stora handelsidkare-kongresser uttalade sig för detsamma. Till belysning af frågan må nämnas, att bland de föreningar, som vid detta tillfälle uttalade sig till förmån för lagstiftning på detta område, var en stor sammanslutning, benämnd »föreningen för tidig stängning» (Early Closing Association), som förut under många år förklarad sig mot den lagstiftande maktens ingripande. Den hade efter nära femtio års fåfänga ansträngningar måst öfvergifva hoppet om att komma till ett resultat på den frivilliga öfverenskommelsens väg.

År 1903 förelades det engelska parlamentet ånyo »A Bill to amend the Law relating to Shops» och »Shops (early closing) Bill». Det är rätt omfattande förslag, som därvid framställas, och delvis gå-

ende ut på att lägga bestämmanderätten i hithörande frågor i de kommunala myndigheternas händer.

Förslaget ledde ej till af motionärerna och deras många meningsfränder önskad resultat. Men att döma af en resolution, som enligt »Bulletin des internationalen Arbeitsamt» fattades i engelska underhuset, kan det icke dröja länge, innan en tillfredsställande lag kommer till stånd.

Nämnda resolution hade följande lydelse: »Enligt underhusets åsikt har den onödigt långa arbetstiden i butikerna ett skadligt inflytande på deras hälsa och välfärd, hvilka äro densamma underkastade; det är önskvärdt, att kommunalstyrelserna (Borough- and District Councils) blifva befullmäktigade att utfärda förordningar rörande stängningstiden och begränsning af arbetstiden inom sina respektive områden, hvarigenom de förslag, som öfverhusets utskott framlade år 1901, skulle blifva effektivt genomförda.»

I Tyskland däremot har man redan antagit: »Gesetz betreffend die Abänderung der Gewerbeordnung» med bestämmelser såväl om arbetstiden som om butikstängningstiden. Ur denna lag, som antogs år 1900, anföres följande:

»§ 139 c.

I öppna försäljningslokaler och därtill hörande skrifrum (kontor) och lagerrum skall åt biträden, elever och arbetare beviljas en sammanhängande hvilotid af minst tio timmar efter den dagliga arbetstidens slut.

I kommuner, som enligt den senaste folkräkningen hafva mer än 20,000 invånare, måste hvilotiden i öppna försäljningslokaler, i hvilka två eller flere biträden eller elever sysselsättas, vara minst elfva timmar; för mindre samhällen kan denna hvilotid föreskrifvas genom kommunalförordningarna.

Under arbetstiden skola biträden, elever och arbetare hafva en bestämd middagsrast. För biträden, elever och arbetare, som intaga sin hufvudmåltid utom den byggnad, hvari försäljningslokalen inrymmes, skall denna rast utsträckas till minst en och en half timme.

§ 139 d.

Bestämmelserna i § 139 c tillämpas ej

1. vid arbeten, som ofördröjligen måste företagas för att förekomma att varorna förstöras;

Bih. till Riksd. Prot. 1906. 7 Saml. 5 Häft.

2. vid verkställandet af den lagstadgande inventeringen, såväl vid nyinredningar som vid flyttningar;

3. dessutom årligen under högst 30 af platsens polismyndighet för alla eller för enskilda yrkesgrenar bestämda dagar.

§ 139 e.

Från kl. 9 på aftonen till kl. 5 på morgonen skola öppna försäljningslokaler stängas för affärsrörelse.

De kunder, som redan äro i butiken vid stängningstiden, böra dock betjänas.

Efter kl. 9 på aftonen få försäljningslokaler hållas öppna

1. i oförutsedda nödfall;

2. under högst 40 af platsens polismyndighet bestämda dagar, likväl till senast kl. 10 på aftonen;

3. efter närmare bestämmelser af den högre förvaltningsmyndigheten i städer, som enligt den senaste folkräkningen hafva mindre än 2,000 invånare, äfvensom i landtkommuner, såvida affärsrörelsen hufvudsakligen inskränker sig till vissa veckodagar eller vissa timmar på dagen.

Bestämmelserna i §§ 139 c och 139 d få icke rubbas genom ofvanstående föreskrifter.

Under den tid, då försäljningslokalerna skola vara stängda, förbjudes allt utbudande af varor på offentliga vägar, gator, torg eller andra offentliga platser såväl i salustånd som medelst kringbäring. Utan förut gjord beställning få under samma tid ej heller varor kringbäras i husen. Undantag kunna tillåtas af platsens polismyndighet.

§ 139 f.

Vid ansökan af minst en tredjedel af affärsinnehafvarne kan för en kommun eller för flere omedelbart sammanhängande kommuner genom förordning af högre förvaltningsmyndighet efter kommunalmyndigheternas hörande för alla enskilda affärgrenar anordnas så, att öppna affärslokaler under bestämda tidrymder eller under hela året hållas stängda för affärsrörelse äfven mellan klockan 8 och 9 på aftonen och mellan klockan 5 och 7 på morgonen. Bestämmelserna i §§ 139 c och 139 d få härigenom ej rubbas.

På ansökan af minst en tredjedel af affärsinnehafvarne skall den högre förvaltningsmyndigheten, genom på platsen öffig kungörelse eller

genom särskildt meddelande, infordra affärsinnehafvarnes yttrande för eller mot införande af tidigare stängning. Förklara sig två tredjedelar af de röstande för tidigare stängning, så kan den högre förvaltningsmyndigheten vidtaga motsvarande åtgärder.

Förbundsrådet är befogadt att afgifva bestämmelser om huru förfaras skall för att fastställa det erforderliga antalet affärsinnehafvare.

Under den tid, då affärslokaler måste vara stängda på grund af stadgandet i afdelning 1, förbjudes all försäljning och allt utbudande af i dessa affärer förda varor på offentliga vägar, gator, torg eller andra offentliga platser såväl i salustånd som medelst kringbäring. Utan förut gjord beställning få ej heller under samma tid omnämnda varor utbudas och försäljas i husen. Undantag kunna beviljas af platsens polismyndighet.»

Denna tyska lag har bestämmelser om dels en obligatorisk stängningstid, bestämd till kl. 9 e. m., och dels en fakultativ till kl. 8 e. m. Att denna senare bestämmelse icke blott är en död bokstaf framgår däraf, att man t. ex. häromåret i Lübeck bestämde stängningstiden till kl. 8 e. m., med undantag för lördag, då rätt att hålla öppet till kl. 9 medgifves. Med stöd af ofvanstående § 139 f påyrkade nämligen 1,134 af Lübecks 2,488 innehafvare af öppna försäljningsställen omröstning rörande åttatid, och vid den omröstning, som med anledning häraf företogs, röstade 1,254 för och endast 60 mot förslaget.

I Norge finnes sedan 1900 en lag angående bodarnas stängningstid. Den är af följande lydelse:

»Lag angående handelsbodars stängningstid.

§ 1. Bestämmelse om handelsbodars stängningstid inom en kommun kan beslutas af kommunalmyndigheter med stadfästelse af konungen. Bestämmelsen kan omfatta alla eller vissa slag af handelsbodas, som finnas inom kommunen, i landtdistriktet antingen inom hela häradet eller inom delar däraf.

Sådan bestämmelse kan ej komma till stånd, ifall en tredjedel af de fastboende näringsidkarne, hvars handelsrörelse innefattas i bestämmelsen, på förhand förklara sig vara emot densamma.

Förordning om sättet, hvarpå dessa förklaringar skola anskaffas, gifvas af vederbörande regeringsdepartement. De med anskaffandet förbundna omkostnaderna betalas af kommunens kassa.

Ändring i gällande bestämmelse måste för att blifva giltig stadfästas af konungen.

§ 2. Bestämmelsen kan stipulera de klockslag, inom hvilka vederbörande handelsbodas skola hållas stängda, samt förbud mot att hålla handelsbodas öppna vissa dagar på året eller mellan vissa klockslag på dessa dagar.

Öppnings- och stängningstiderna kunna bestämmas olika för de olika dagarna i veckan. Inom samma handelsgren skola dock bestämmelserna alltid omfatta och vara lika för samtliga handlande.

Befrielse (dispensation) från föreskrifterna i bestämmelsen kan för kortare tidsperiod meddelas af amtmannen (= länsstyrelsen), för särskildt tillfälle på landet af länsmanen (kronofogden), och i städerna af polismästaren.

Öfverträdelse af bestämmelsen straffas med böter och åtalas enligt för polisärenden gällande författningar.

Inom flera andra land, där man ej ännu har lagliga bestämmelser i detta afseende, pågår liksom hos oss en ganska stark rörelse för att få sådana till stånd. Så har till exempel minuthandlaresocieteten i Danmarks hufvudstad häromåret utsändt frågor, huruvida det vore önskligt, att butikernas stängningstid genom lag bestämdes till 8 eftermiddagen under måndagar till och med torsdagar, och på dessa frågor hafva 7,397 af 9,636 köpenhamnska handlande svarat jakande och 1,566, flertalet cigarrhandlare, nekande. Ifrån 673 hade intet svar kommit.

Nu har emellertid danska regeringen utarbetat ett förslag *om likartad stängningstid samt om sittplatser i butikerna för handels- och kontorsmedhjälpare*.

Det närmare utförandet af påbudet om den lika butikstängningstiden föreslås skola öfverlämnas till kommunstyrelserna.

Regeringen har utsändt förslaget i och för utlåtande till en mängd organisationer, bl. a. till handelsföreningarna, de samverkande fackförbunden samt handels- och kontoristmedhjälpareföreningen.

Då frågan om lagstadgad stängningstid för butiker var före i svenska riksdagen 1904 yttrade lagutskottet om densamma bland annat följande:

»Såsom motionärerna på ett belysande sätt framhållit, medför det nuvarande tillståndet i fråga om tiden för öppenhållande af minuthandelsbutiker afsevärda olägenheter för den därvid använda personal, icke blott beträffande hvilotiden, utan jämväl i afseende å tillfälle för ifrågasvarande personer att förskaffa sig intellektuell utbildning eller sådan förströelse, som tjänar att befordra deras allmänna välbefinnande så i andligt som kroppsligt hänseende. I detta afseende intaga arbetarne inom minuthandelsyrket onekligen en vida sämre ställning än den, som står arbetarne inom de flesta andra yrken till buds. I likhet med motionärerna anser utskottet därför af behovet påkalladt, att åtgärder vidtagas för åvägabringande af ett bättre sakernas tillstånd».

»Ett ytterligare skäl för den ifrågasatta lagstiftningen ligger efter utskottets åsikt däri, att, såvidt kunnat inhämtas, bland såväl arbets-

gifvare som arbetstagare inom minuthandelsyrket det långt öfvervägande flertalet hyser en allvarlig önskan om lagbestämmelser i det af motionärerna angifna syfte. Denna omständighet ådagalägger, att den föreslagna lagstiftningen endast för ett fåtal handelsidkare skulle innebära något ingrepp i deras personliga frihet att utsträcka arbetstiden efter eget behag, och att snarare det nuvarande tillståndet, hvarigenom ett fåtal handelsidkare emot flertalets önskan kan omöjliggöra arbetstidens normala begränsning, medför inskränkning af flertalets frihet att disponera arbetstiden på sätt skäligt anses.

Hvad angår möjliga olägenheter af den föreslagna tidsbegränsningen tillåter sig utskottet framhålla, att, äfven om en sådan förändring icke i det stora hela sedt skulle för butikägarne med afseende å minskade omkostnader medföra den vinst, som motionärerna tänkt, det å andra sidan tämligen säkert kan antagas, att de butikägare, som hittills ställt sig afvoga mot förslaget om bestämd stängningstid, icke skulle drabbas af förlust, om sådan genom lag infördes. I många fall lärer väl också deras vägran berott mindre på fruktan för dylik förlust än önskan att genom senare stängningstid än öfriga handlande bereda sig ökad vinst.

Från synpunkten af deras intresse, som hafva anställning såsom biträden eller arbetare i minuthandelsbutiker, kan en begränsning af arbetstiden ej antagas medföra annat än fördelar, då ju denna begränsning ej föranleder någon minskning af den vinst, handelsidkarne under nuvarande förhållanden kunna påräkna af sin rörelse, och således det ej behöfver befaras, att åtgärden skulle förorsaka någon nedsättning i biträdenas och arbetarnes löneförmåner. Ej heller från allmänhetens sida kunna, såvidt utskottet kan finna, några befogade erinringar göras emot den ifrågasatta lagstiftningen, om densamma blott anordnas så, att behörig hänsyn toges till olika förhållanden i ena eller andra afseendet å olika orter.»

Vid behandlingen af ärendet i kamrarne bifölls lagutskottets förslag af Andra Kammaren. I Första Kammaren blef det däremot afslaget. Men af de elfva talare, som i Första Kammaren yttrade sig, talade flere för förslaget.

År 1905 väcktes motion ånyo i denna fråga. Lagutskottet yttrade då bland annat:

»Såsom motionärerna omnämnt, var förslag i ifrågavarande ämne på deras initiativ föregående år föremål för Riksdagens behandling och vann inom Andra Kammaren bifall, men afvisades i Första Kammaren, likväl efter en debatt, därunder sympatier för saken visade sig före-

finnas äfven inom denna kammare. Så framhöll en talare, hurusom det här gällde att skydda de svaga, hvarför staten med sin lagstiftningsmakt borde gripa in. Då nära två tredjedelar af butikbiträdena i städerna utgjordes af kvinnor, och hänsynen till dessas svaga ställning förut varit anledning till en del af vår arbetareskyddslagstiftning, borde äfven här samma hänsyn blifva afgörande.» — — —

»Det mål motionärerna afse att vinna, nämligen beredande af möjlighet för handelsidkare att utan större svårigheter kunna minska arbetstiden för sina biträden, är enligt utskottets mening synnerligen behjärtansvärdt.» — — —

»Det är enligt utskottets förmenande icke möjligt att längre såsom skäl mot en lagstiftningsåtgärd af här ifrågavarande art åberopa manchesterskolans teorier om statens skyldighet att låta det ekonomiska lifvet reglera sig själf. I England, där ofvannämnda skola äger sina sina ifrigaste förkämpar, stiftas den ena lagen efter den andra af å det ekonomiska lifvet ingripande art. Det må, hvad särskildt angår här förevarande ämne, framhållas, hurusom i England sedan midten af 1880-talet pågått en liflig sträfvan att åstadkomma en effektiv lagstiftning, hvarigenom handelsbutikernas stängningstid reglerades. Vid förlidet års parlament framburos ock flera förslag, åsyftande detta mål, af hvilka särskildt ett lade i de lokala myndigheternas händer att bestämma de tider, då handelsbodarna skulle hållas stängda.»

Det upplystes äfven, att nu som föregående år hade »till lagutskottet under behandling af motionen öfverlämnats en för Sveriges Allmänna Handelsförening af dess styrelses förvaltningsutskott aflåten, den 8 februari 1905 dagtecknad skrifvelse, däri uttalats anslutning till det i motionen framlagda förslag och hemställts att detsamma måtte af lagutskottets förordas.»

Äfven nu hade förslaget varma sympatier i båda kamrarne, ehuru det icke lyckades tillvinna sig seger i någondera kammaren. Vi antaga, att detta till någon del beror på att det förslag, som lagutskottet framkom med 1905, var något mindre omfattande än det, som utskottet tillstyrkte 1904.

Det yrkande vi nu göra är därför detsamma, som lagutskottet gjorde år 1904.

På grund af hvad vi sålunda anfört, hemställa vi, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under öfvervägande, huruvida och på hvilka villkor kommun må berättigas att bestämma viss tid, under hvilken inom kommunen belägna handelsbutiker skola hållas stängda, samt för Riksdagen framlägga det

förslag till lagbestämmelser, hvartill utredningen kan gifva anledning, äfvensom i sammanhang därmed förslag till erforderliga ändringar i gällande lagstiftning rörande gatuhandeln.»

Det ämne, som förevarande motion afser, har, såsom i motionen anföres, varit föremål för de två näst föregående lagtima Riksdagarnas pröfning med anledning af framställningar utaf samme motionärer, hvilka väckt förevarande förslag, och af i hufvudsak enahanda innebörd som det sistnämnda. Såväl 1904 som 1905 hemställde lagutskottet om aflåtande till Kungl. Maj:t af skrifvelse i motionernas syfte. Med den hemställan, som afgafs af 1904 års lagutskott, är det yrkande, i hvilket förevarande motion utmynnar, fullkomligt öfverensstämmande, under det att utskottet år 1905 endast med viss inskränkning biträdde den mening det förut uttalat. Nästlidet års lagutskott, som ansåg, att, hvad den egentliga landsbyggden anginge, förhållandena i vårt land ännu vore sådana, att några bestämmelser om därstädes belägna handelsbutikers stängning icke vore af behovet påkallade, hemställde nämligen, att till Kungl. Maj:t måtte aflåtas en skrifvelse med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte taga under öfvervägande, huruvida och på hvilka villkor stadskommun eller sådant samhälle i öfrigt, för hvilket ordningsstadgan för rikets städer vore gällande, kunde berättigas att bestämma viss tid, under hvilken inom kommunen eller samhället belägna handelsbutiker skulle hållas stängda, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagbestämmelser härutinnan samt angående gatuhandeln, hvartill utredningen kunde gifva anledning.

I likhet med 1904 och 1905 års lagutskott finner utskottet förevarande motions syfte — att tillförsäkra dem, hvilka arbeta inom minuthandelsyrket, mera tid än efter nu rådande förhållanden i allmänhet medgifves till hvila och sysselsättningar utom yrket — förtjänt af allvarligt beaktande. Motionärerna hafva anfört åtskilliga af de skäl, som af 1904 års lagutskott åberopats till stöd för dess ofvan angifna hemställan. Sistnämnda års lagutskott, som förmälte sig anse, att åvägbringande af en tillfredsställande ordning beträffande handelsbutikernas öppenstående genom frivillig sammanslutning af dem, som saken närmast berörde, vore ett väsentligt mera tilltalande sätt för frågans lösning än statsmakternas inskridande, anförde tillika, att, enligt hvad erfarenheten visat, den förra utvägen ej kunde leda till målet. Vid sådant förhållande vore statens mellankomst både nödig och nyttig. Från

redan gällande lagstiftning kunde ock hämtas bevis för lämpligheten i vissa fall af lagbestämmelser rörande användande af den personliga arbetskraften. Utskottet ville i detta afseende erinra om lagstiftningen angående minderåriges och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke; och en beaktansvärd omständighet vid bedömande af nu föreliggande fråga vore, att af de personer, som den åsyftade lagstiftningen skulle komma till godo, ett icke så ringa antal utgjordes af just minderårige och kvinnor. Att det arbete, som ålåge de i handelsbutiker anställde personer, om än till sin natur ej jämförligt med arbete i industriellt yrke, dock vore så beskaffadt, att en oskäligt lång arbetstid kunde särskildt för minderårige och kvinnor medföra menliga påföljder, kunde icke förnekas. I detta sammanhang kunde ock erinras om lagens allmänna förbud för utförande af arbete å sön- och helgdag. Detta stadgande hvilade väl ursprungligen på religiös grund, men vore ock påkalladt af statens intresse att bereda samhällsmedlemmarne erforderlig hvila från arbetet. Då sålunda staten med fog helt allmänt föreskrefve, att arbetet skulle hvila åtminstone under en dag af veckan, kunde man också med skäl göra gällande, att staten i det allmännas intresse äfven kunde och borde för vissa fall meddela föreskrifter om bestämd hvilotid under de särskilda dagarne i veckan, då detta inom något yrke visat sig omöjligt att på annan väg ernå. För bedömande af frågan om det berättigade i lagstiftarens ingripande i dessa förhållanden borde ock framhållas, att, i samma mån som det ekonomiska lifvet allt rikare utvecklades, i samma mån visade ock den därigenom stegrade konkurrensen benägenhet att uppdrifva arbetstiden utöfver hvad som kunde anses skäligt; och då staten efter hand lämnat konkurrensen allt friare spelrum, kunde man också med fog fråga sig, om det icke tillkomme staten att träda emellan i syfte att minska de med konkurrensens frigifvande förbundna olägenheterna.

Utskottet, som i hufvudsak ansluter sig till hvad sålunda uttalats af 1904 års lagutskott, vill icke förneka, att den ifrågasatta lagstiftningen innebär en inskränkning af den enskildes handlingsfrihet. Men utskottet anser sig dock kunna med fog uttala den mening, att det icke i nu förevarande fall såsom i allmänhet vid lagstiftning af s. k. social innebörd är fråga om att staten skulle såsom medlare träda emellan två eller flera mot hvarandra i egentlig mening stridande intressen. Af den utaf motionärerna förebrogta utredningen framgår tvärtom, att flertalet af minuthandlandena icke mindre än biträdena eftersträfva en reglering af hithörande förhållanden. Och, såsom motionärerna äfven framhålla, lär från synpunkten af allmänhetens berättigade intresse

icke kunna göras någon befogad invändning mot den ifrågasatta lagstiftningen.

Men då det gäller spörsmålet, huru en sådan lagstiftning närmare bör anordnas, framträda olika möjligheter. Motionärerna anföra de lagar i ämnet, hvilka äro gällande i Tyskland och Norge. Den tyska lagen påbjuder en ovillkorlig stängningstid för alla butiker, utom för särskildt uppräknade fall, samt lämnar dessutom åt de särskilda kommunerna att under vissa förutsättningar bestämma om ytterligare inskränkning af den tid butikerna sålunda få hållas öppna. Lagen gör också i vissa afseenden skillnad mellan samhällen med större och mindre folkmängd. Den norska lagen åter öfverlämnar helt och hållet åt kommunerna själfva att afgöra frågan om införande af viss stängningstid för handelsbutiker.

I öfverensstämmelse med hvad särskildt 1905 års lagutskott uttalat erkänner väl utskottet, att denna fråga har sitt hufvudsakligaste intresse för de större stadssamhällena, där den alltjämt växande konkurrensen uppdrifver arbetstiden. Men liksom lagutskottet vid 1904 års riksdag håller utskottet före, att det icke är lämpligt att lagstifta utslutande för dessa samhällen eller att öfver hufvud vid en lagstiftning af ifrågavarande art göra åtskillnad på städer och landsbygd. Motionärerna hafva ju icke föreslagit annat eller mera än att *möjlighet* skulle beredas kommun att fatta beslut om viss stängningstid. De kommuner, där något verkligt behof af sådan bestämmelse icke förefunnes, skulle i realiteten blifva oberörda af en lagstiftning sådan som i motionen föreslagits.

Såsom af det anförda framgår, öfverensstämmes motionärernas förevarande förslag närmast med den norska lagen, i det att de, utan att förorda införande af en viss bestämd stängningstid för alla handelsbutiker öfver hela landet, förutsätta, att stadgande skulle meddelas, att på orter, där behofvet af en bestämd stängningstid för handelsbutiker särskildt gjorde sig gällande, sådan kunde åvägbringas genom de kommunala myndigheternas försorg.

Utskottet ansluter sig väsentligen till motionärernas sålunda uttalade uppfattning. Det synes dock utskottet angeläget, att en lag i nu förevarande ämne icke lämnade kommunerna obegränsad beslutanderätt i fråga om stängningstid för handelsbutiker, utan innehölle — jämte de allmänna förutsättningar, under hvilka en obligatorisk stängningstid för viss ort antingen i fråga om alla eller blott vissa slag af handelsbutiker skulle kunna komma till stånd — stadgande om vissa gränser, inom hvilka kommunens beslutanderätt finge utöfvas, och garantier mot

missbruk af densamma. Det kan eljest måhända vara att befara, att den kommunen tillerkända beslutanderätten kan komma att utöfvas i syfte, som icke vore därmed afsedt, eller på ett sätt, som kunde innebära ett verkligt förtryck. Såsom en förutsättning för att beslutanderätt i nu förevarande hänseende skall tillkomma de kommunala myndigheterna nämner den norska lagen, att icke en tredjedel af de bofasta handlandena, hvilkas handelsrörelse skulle beröras af beslutet, på förhand förklarar sig vara emot viss stängningstid. Utskottet tilltror sig emellertid icke att göra ett bestämdt uttalande angående den närmare beskaffenheten af de gränser och garantier samt förutsättningar i allmänhet, som borde i förevarande hänseende stadgas. Det lär vara nödvändigt, att en fullständig utredning i ämnet, på sätt motionärerna ifrågasatt, åvägabringas, för att härutinnan utfinna de lämpligaste anordningarna.

I likhet med 1904 års lagutskott hafva motionärerna förutsatt, att i sammanhang med en lagstiftning angående bestämd stängningstid för handelsbutiker bestämmelser böra meddelas om gatuhandeln under den tid butikerna skola hållas stängda; och delar utskottet denna uppfattning.

På grund af det anförda hemställer utskottet,

att Riksdagen, med bifall till förevarande motion, måtte besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under öfvervägande, huruvida och på hvilka villkor kommun må berättigas att bestämma viss tid, under hvilken inom kommunen belägna handelsbutiker skola hållas stängda, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagbestämmelser, hvartill utredningen kan gifva anledning, äfvensom i sammanhang därmed förslag till erforderliga ändringar i gällande lagstiftning rörande gatuhandeln.

Stockholm den 5 februari 1906.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.

Reservationer:

af herr *Andersson*;

af herr *Hedenstierna*, som, enär syftet af förevarande motion tenderade till att i konkurrenskampen understödja en majoritet mot en minoritet och att tillika inskränka den allmänt mänskliga rättigheten att få fritt köpa och sälja på lagenligt och redligt sätt, ansett, att utskottet bort hemställa, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

af herr *Johansson*.

Herrar *Widén* och *Odqvist* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
